

A TELEPSZERŰ MUNKABÜNTETÉS ÁTVÁLTOZÁSAINAK HONI HISTÓRIÁJA (1971-1993)

KABÓDI CSABA

Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

DR. KABÓDI CSABA

AZ MTA-ELTE JOGTÖRTÉNETI

KUTATÓCSOPORT

EGYÜTTMŰKÖDŐ KUTATÓJA

CSABA.KABODI54@GMAIL.COM

2022. október 10.

„A működésképtelen rendszer igazán akkor bukik meg, amikor reformokat kezd bevezetni.”

(Alexis de Tocqueville)

Csekély társadalmi figyelem kísérte azt, amikor 1971-ben egy kodifikációs mellékszálón

megjelent a Btké,¹ amely tartalmazott egy félmondatot: A javító-nevelő munkára elítelt a bíróság által meghatározott természetű munkát...erre a célra létesített munkatelepen végzi. Majd kiderült, hogy a tv. rendelkezéseinek zömével szemben ez a szabály 1972. január 1-én nem lép hatályba, erről majd az igazságügyminiszter rendelkezik. Azután nem történt semmi.

Amikor érdeklődésem a büntetés-tanulmányozása és oktatása felé vitt, összefüggést véltem felfedezni az 1984-től hatályos szigorított javító-nevelő munka büntetés és az 1971-ben 'elvetelt' munkatelepen végrehajtandó javító-nevelő munka büntetés

között. Kollégáimtól eligazításként nem kaptam mást, minthogy bűvárokodjak az egykori szakirodalomban, ami nem jelentett akkoriban sokkal többet, mint az egykori Magyar Jog és Jogtudományi Közlöny példányainak áttanulmányozását, hiszen a szakma jelesei, illetve a jogpolitika „csinálói” ezeken az oldalakon nyilvánultak meg. Mindezek alapján úgy nézett ki 1984-től nem vitt vissza szakmai út 1971-hez.

Kénytelen voltam a későbbi nemzedék spekulatív okoskodására hagyatkozni, hogy megpróbáljam megfejtetni a tucatnyi év jogalkotói 'feledékenységé' mögötti indokot. A '60-es évek második felében a szakmai közvélekedés és - ami fontosabb - a jogpolitikát befolyásoló erő elégedetlen volt a javító-nevelő munka büntetés hatékonyságával.² Ekkor már nem követelt nagy bátorságot a szovjet jogból az 1950. évi II. törvénnyel, azaz a Btá-val átmásolt jogintézménynek, a javító-nevelőmunka büntetésnek az 1961. évi Btk-

ban megőrzött formájának bírálata.³

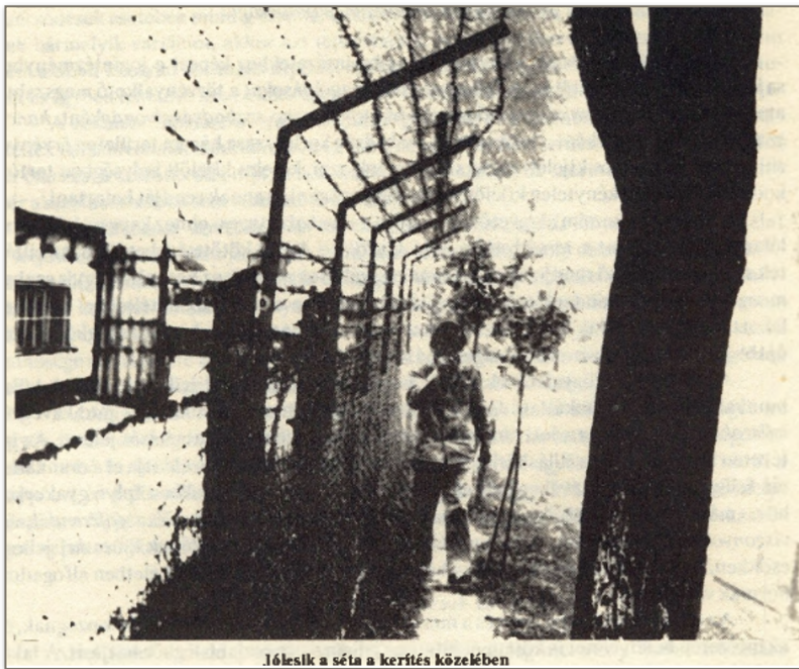
A nagy-politika óvatosabb és rugalmasabb volt. „Belengedett” egy szigorúbb végrehajtási formát, a munkatelepen végrehajtandó javító-nevelő munkát, de nem tett semmit ennek megvalósítása érdekében. Dammoklész kardjaként lógott a büntetési rendszer felett. Nyilván óvatosságra intette az emlékezés: az '50-es évek büntetés-végrehajtási intézményeinek, a közel ötven büntetés-végrehajtási munkahelynek s az (ettől csak az utókor szakmai igényessége miatt különböző) internálótáboroknak a valósága. Nem akar(ha)ttam kiengedni a múlt szellemét.

Mindenféle szakmai kritika ellenére a javító-nevelő munka klasszikus, szovjet mintájú alakja, bár statisztikailag ellényegtelenülve, a rendszerváltásig, 1993-ig hatályba maradt.⁴

Más sorsa lett a telepszerű végrehajtási formának, mely fönixmadárként született újjá.

Ennek nem büntetés-tan, hanem közpolitikai jellegű indoka volt. A '80-as évek közepére - az állandósult gazdasági, és társadalmi válságjelenségek miatt - a hatalom nemcsak elfáradt, de elvesztette - a születésétől rá egyébként sem jellemző - béketűrését. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1984. április 24-én határozatban szögezte le, hogy a munkakerülőket a büntetőjog eszközeivel (is) munkára kell szoktatni. A korszak hatásmechanizmusa szerint azonnal megszületett az 1984. évi 19. sz. tv. a szigorított javító-nevelő munkáról.⁵ A jogszabály indoklása szerint: „... hazánkban a lakosság döntő többsége a szocialista normák szerint él és dolgozik. A több mint hatmillió munkaképes állampolgárból ötmillió aktív kereső... Jelentős viszont azok

Jólesik a séta a kertés közlében

Az európai felzárkózás jegyében - a kényszer-munka tilalmába ütközése miatt - az 1993-as Btk. Novella elsöpörte a szovjet típusú javító-nevelő munkát és a szigorított javító-nevelő munkát is. A szakmában szilárd a meggyőződés arról, hogy a szigorított javító-nevelő munka félszabad jellege átöröklődött a bv. kódexbe, az ún. enyhébb végrehajtási szabályok rendszerébe. De ez egy másik történet.

Hivatkozások:

¹ Btké: a Büntető Törvénykönyv (1961. évi V.) végrehajtására kiadott 1962. évi 10. sz. tvr., amelyet az 1971. évi 28. sz. tvr. módosított.

² Már 1966-ban felvetették: „a legegyszerűbb és legradikálisabb az, ha megszüntetjük a javító-nevelő munkát” DEMETER Vilmos: A javító-nevelő munka a bíróságok gyakorlatában. Magyar Jog. 1966. 496. p. Más megfogalmazásban: „...a javító-nevelő-munka valóban olyan hatékony büntetési nem-e, ami más büntetési formákkal nem helyettesíthető?” MARKÓJA Imre: Büntető jogpolitikánk és a büntetőjog kodifikációja. Magyar Jog, 1969. 271. p. Az utóbbi esetben nem feledhető az a politikai súly, amely az igazságügyminiszter államtitkárának megnyilatkozásához kapcsolódott. Mindazonáltal sokan kiálltak a javító-nevelő munka büntetés „klasszikus” formájának fenntartása mellett. FARKAS Sándor: A büntetőjog néhány időszerű kérdése. Jogtudományi Közlöny, 1969, 328. p.

³ Volt, aki szovjet szerzőre hivatkozva azt is

megkérdőjelezte, hogy „társadalmunkban a munka büntetés lehessen.” FONVÓ Antal emlékeztetett L. SARGORODSZKI közlésére, amely szerint a szovjet munkabüntetés a klasszikus (értsd: cári) kényszermunka (prinugyítelnüje raborü) büntetéséből fejlődött ki. Idézi GYÖRGYI Kálmán: Büntetések és Intézkedések. Közgazdasági és Jogi Könykiadó, Budapest, 1984. 230. p.

⁴ Az 1978-as „kodifikáció legnagyobb meglepetését jelentette, hogy a tervezet lényegében átvette az 1961. évi Btk. javító-nevelő munkára vonatkozó szabályait.” Vö: GYÖRGYI, 1984. 230.p.

⁵ A honi jogtörténetben nem először jelent meg az igény a közveszélyes munkakerülőkkel szembeni büntetőjogi fellépésre, nagyjából hasonló indíttatás vezette a jogalkotót, amikor az 1913. évi XXI. törvényben a közveszélyes munkakerülőkkel szemben bevezette a fogvatartással együttjáró dologházat.

⁶ Magyar Közlöny, 1984. évi 15. szám

⁷ RISSAI Sándor: A szigorított javító-nevelő munka jogintézmények elhalása. Börtönügyi Szemle, 1991/4. szám. 13. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: A szigorított javító-nevelő munka végrehajtásának központja, Martonvásár. Forrás: BVOP sajtófotó

2. oldal: A szigorított javító-nevelő munka büntetés „félszabad” jellege forrás: Rissai Nándor: a szigorított javító-nevelő munka jogintézmények elhalása. Börtönügyi Szemle, 1991/4. szám 14.p.

száma, akik kivonják magukat a rendszeres munka alól. Közös ismérvük a munkátlan életvitel, a társadalmi normákkal szembehelyezkedés. Életmódjuk szükségyszerűen a társadalomra veszélyes magatartáshoz, gyakran bűncselekmények elkövetésére vezet.” E megfogalmazás nem szakmai-büntetéstanai, hanem szimplán politikai propaganda (inkább demagógia).

A jogszabály deklarálta a jogpolitikai célt: „...a munkakerülők

rendszeres munkára szoktatása szükségessé teszi a helyhez kötésüket és életvitelük szorosabb felügyeletét. Ez a büntetés az elítélt személyi szabadságának korlátozásával együtt járó munkára kötelezést jelent; a végrehajtást kikényszerítő jogi eszköz a szabadságvesztésre átváltoztatás lehetősége.”⁶ Köznyelvre lefordítva: létrejött egy, a szabadságvesztés büntetés fegyház, börtön, fogház fokozatai mellett egy valamilyen enyhébb fokozata. Büntetéstanai fordulat történt.

A valóság - az ideológia legnagyobb kritikusa, most is - felülírta a jogalkotó szándékát.

A politika munkakerülőkkel szembeni dühe nem érvényesült a Martonvásáron létrejött bv. intézetben. Ahogy Rissai Sándor írta a Börtönügyi Szemlében „Az elítéltek elhelyezésére szolgáló szállás belső rendje a kötöttséget illetően a polgári [civil] munkás-szállások rendjéhez volt hasonlítható, tehát széleskörű szabad mozgási lehetőséget biztosított.”⁷ A büntetés-végrehajtási szervezet először idegenkedett a számára rendkívül szokatlan végrehajtási formától: az őrzésről, biztonságról, fegyelemtől évszázados megrögzült hagyományai voltak, a „félszabadságról” legfeljebb érdeklődőbb parancsnokok olvastak nyugati börtönökről szóló beszámolókat. Aztán hozzászoktak és ezzel szükségtelemmé vált a hagyományos őrzésbiztonsági tevékenység. Még szokatlanabb volt, hogy a fogvatartottak a szabad-idejüket, különösen a hétvégén szabadon - akár az intézeten kívül is - eltölthették, azaz a bv-s felügyelőből kapus(portás) funkcióra váltott. Senki sem mondta ki, de büntetéstanai forradalom zajlott le: a félszabadság mindennapi gyakorlattá vált.